

Revista de Cancioneros *Impresos y Manuscritos*

número 3 - año 2014
ISSN: 2254-7444

ARTÍCULOS

- La *Confesión rimada* de Fernán Pérez de Guzmán: estudio y edición**
María Jesús Díez Garretas 1-131
- Joan Roís de Corella i Miquel Peres: relacions familiars**
Abel Soler 132-156
- Atalante y Atlas: deseo, invención y enigma en una pregunta satírica del *Cancionero geral de Garcia de Resende***
Ana María S. Tarrío 157-180
- A trindade de Pedro Garcia de Ambroa**
Joaquim Ventura Ruiz 181-231

RESEÑAS

- Albert Lloret, *Printing Ausiàs March. Material Culture and Renaissance Poetics***
Montse Ferrer Santanach 232-236
- Ana M. Rodado Ruiz, *Juegos trovados de los cancioneros cuatrocentistas***
Nancy F. Marino 237-240

Albert Lloret, *Printing Ausiàs March. Material Culture and Renaissance Poetics*, Madrid, Centro para la Edición de los Clásicos Españoles, 2013, 316 p.

Clar, concís i treballat. En aquest llibre, Albert Lloret estudia la recepció d'Ausiàs March al segle XVI a través de dues edicions de les poesies de March: per una banda, la impresa per Juan Navarro a València el 10 de març de 1539 juntament amb la traducció castellana de Baltasar de Romaní, que conté 46 poesies, i per altra banda l'edició completa de Carles Amorós, impresa a Barcelona el 22 de desembre de 1543 gràcies al patrocini de Ferran Folch de Cardona. Els primers tres capítols del llibre es dediquen a la primera edició, i els tres últims s'ocupen de la segona. Aquest llibre no només aporta algunes novetats rellevants per a la història de la recepció d'Ausiàs March, sinó que també és un model per a l'estudi del procés d'elaboració de les edicions antigues. De lectura àgil, l'estructura regular dels capítols és d'agrair: s'hi planteja una tesi a l'inici —que es justifica, desenvolupa o exemplifica al llarg del capítol—, i s'acaba amb un breu i útil resum amb les conclusions més destacables.

Les dues edicions s'estudien des de punts de vista diferents, fent ús per tant de disciplines diferents. Hi podem trobar capítols focalitzats en el marc històric de les edicions, altres capítols en aspectes retòrics o mètrics, o en la codicologia, per exemple. Cada edició és tractada recurrent a una disciplina o a una altra segons la que les seves naturalesa i característiques requereixen.

El primer capítol del llibre se centra en l'anàlisi del prefaci-dedicatòria de Baltasar de Romaní a la seva traducció castellana dels 46 poemes d'Ausiàs March impresos, junt amb la versió catalana, en l'edició de Navarro el 1539. Romaní ofereix la traducció a Ferran d'Aragó, duc de Calàbria. Aquí Lloret analitza el prefaci des del punt de vista retòric. El prefaci segueix la *dispositio* de l'epístola que marcaven els usos de la retòrica: es divideix en cinc parts (*exordium*, *narratio*, *petitio*, *confirmatio* i *conclusio*, que en aquest cas és una *refutatio*), que Lloret analitza partint sempre d'un fragment del prefaci que justifica cada part. Després de resumir breument les biografies de

Ferran d'Aragó i de Romaní a partir de dades ja conegudes, Lloret ressegueix el prefaci descrivint i comentant cada una de les cinc parts amb lleugeresa i claredat, anotant fonts de les quals Romaní hauria pogut treure idees i comparant el text amb obres d'altres autors contemporanis per justificar les tesis proposades. També analitza com Romaní presenta els poemes d'Ausiàs March a Ferran d'Aragó i, per extensió, als lectors de la traducció castellana: com a un autor moral. En la biografia de Romaní, Lloret es posa al costat dels que identifiquen el traductor amb el Comendador Escrivá (p. 20).

El segon capítol es dedica a l'anàlisi de la traducció de Romaní des del punt de vista textual i mètric. Parteix de les paraules de Romaní al prefaci sobre com diu que ha fet la traducció, i n'analitza el compliment. Lloret compara la mètrica d'original i traducció: estableix diferències i semblances entre la mètrica de March i la de la traducció de Romaní, i exposa les estratègies que féu servir el traductor per adaptar el metre a la llengua castellana. Després analitza la traducció des del punt de vista textual: primer identifica impecablement alguns errors de traducció (per mala comprensió del català per part del traductor), i després demostra que Romaní no seguia al peu de la lletra la seva idea de traduir el text de March mot a mot, sinó que aplica una sèrie d'estratègies (que Lloret enumera i desglossa) per traduir. Lloret identifica en la traducció de Romaní no només la influència de *cancionero* (de moda i seguida a l'època), sinó també el coneixement que el traductor tenia de la poesia de March per traduir segons el seu «estil» quan no ho feia literalment. Els exemples seleccionats en aquest capítol són paradigmàtics i clars, els justos per mostrar la tesi sense carregar l'argumentació. Un apèndix complementa els exemples.

El tercer capítol és complex i conté molta informació. Utilitza la crítica textual per provar que la traducció castellana de Romaní existia independentment del text català que s'hi encara en l'edició de Navarro. Les proves són convincents. L'argumentació del capítol es complementa amb una cadena d'exemples en apèndix. El text català s'hauria afegit a la traducció castellana per completar l'edició i fer-la més a gust del públic al qual anava destinada. La metodologia seguida en l'estudi textual és correcta;

la selecció de testimonis al cos del capítol, suficient. Lloret reclama (amb raó) que la traducció castellana s'ha de considerar un testimoni més dels poemes de March. La filiació demostra la dependència textual entre la traducció castellana i el text català imprès (lectures comunes, branca diferenciada); la filiació d'aquests dos testimonis amb d'altres testimonis manuscrits no permet obtenir conclusions definitives (hi ha massa variació i contaminació). Com que la filiació dels testimonis catalans i de la traducció castellana és complexa, convé interpretar amb sentit comú les dades, que en alguna ocasió poden semblar contradictòries. De l'estudi textual, també se n'extreuen conclusions històriques, que són de fet les que donen informació més valuosa: del text es dedueix que l'edició de Navarro va circular a l'entorn de Ferran Folch de Cardona, mecenes de l'edició de Carles Amorós de 1543, cosa que estableix el lligam entre les dues edicions que estudia Lloret en aquest llibre.

L'estudi prova que els textos van ser corregits posteriorment de manera no sistemàtica, que el català es va modificar tenint en compte la versió castellana. També explica la raó de l'eliminació d'estrofes en els poemes i la modificació de referències a qüestions religioses. La idea és d'Amadeu Pagès, però Lloret dóna el context cultural per entendre-la: la censura moral a la poesia amorosa del segle XVI per evitar la difusió de contingut contrari o irreverent als ulls de l'Església. Algunes lectures úniques del text català editat i de la versió castellana corresponen, de fet, a retocs morals al text. Les dades textuais serveixen, doncs, per explicar l'edició històricament: es detalla el sedàs moral pel qual Romaní passa els poemes d'amor de March. L'anàlisi de la tria i l'organització dels poemes en l'edició de Navarro conclou que l'edició és deutora de la influència de la poesia de Petrarca, tan divulgada i coneguda al segle XVI a València i Barcelona: la divisió en quatre seccions temàtiques (atribuïda a Romaní o a Navarro), o la modificació o reescriptura de poemes que Romaní fa i que donen un sentit que el català original no tenia.

El capítol 4 és una història de la família de Ferran Folch de Cardona, el promotor de l'edició de Carles Amorós (Barcelona, 22/12/1543), la primera completa

de la poesia d'Ausiàs March. La història, que compta amb informació extreta de documentació d'arxiu inèdita, permet al lector fer-se una idea del personatge i de l'entorn cultural en el qual es va editar i llegir la poesia de March. Ferran Folch de Cardona fou una figura central en la societat barcelonina de mitjan segle XVI, des que tornà de Nàpols, on s'havia criat, amb la seva esposa Beatriu. És interessant el breu apartat sobre l'educació que rebé Ferran a Nàpols i els mestres que l'ensenyaren. La història familiar i el retrat de l'ambient cultural que envoltava el matrimoni de Ferran i Beatriu serveixen per arribar a la definició del paper que tingué Ferran en la divulgació i valoració de les poesies de March i la seva relació no només amb l'edició de 1543, sinó també amb la de 1539.

El capítol 5 és el més novel·los. L'estudi del procés d'edició de la poesia de March a la impremta d'Amorós que hi fa Lloret pot ser un model per a futurs estudis d'edicions impreses antigues. Parteix de la demostració que el manuscrit *D* (Biblioteca nacional d'Espanya, 2985) era un exemplar utilitzat per preparar l'edició d'Amorós de 1543, tal com Amadeu Pagès havia proposat. Lloret n'ha trobat les proves materials i textuais, i això li ha permès descobrir com s'elaborà l'edició i com treballaven els editors per configurar el llibre a partir d'un exemplar manuscrit. Lloret ha sabut llegir i interpretar la informació que el manuscrit amagava a través d'un estudi codicològic rigorós. També dóna arguments per afirmar que el manuscrit *D* era propietat de Ferran Folch de Cardona, la qual cosa acaba de lligar la història de l'edició.

En l'últim capítol, el més interessant des del punt de vista literari, s'examina com va ser rellegida la poesia d'Ausiàs March en l'edició d'Amorós i, per tant, com es va transmetre als lectors de la segona meitat del segle XVI. L'edició d'Amorós reordena els poemes d'una determinada manera seguint una tradició: la dels cançoners que expliquen una història d'amor a una dama, segons el model de Petrarca. Lloret examina l'ordre dels poemes i desenllaça el fil narratiu de la història construïda. Finalment es descriu la influència en poetes posteriors que tingué la lectura «petrarquitzada» de l'obra de March que divulgà l'edició d'Amorós.

De ben segur que els lectors de la *Revista de Cancioneros Impresos y Manuscritos* trobaran elements interessants en aquest llibre.

Montse Ferrer Santanach
Universitat Autònoma de Barcelona